

OGAHINYING "MAHVASHIM RUXSORI" G'AZALIDA KOINOT VA INSON GO'ZALLIGI TAHLILI

Yoqutxon Anvarova

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti,
Filologiya va tillarni o'qitish (arab tili)
ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi
@anvarovayoqutxon523gmail.com
+998998645545

Ilmiy rahbar PhD, dotsent

Mutalova Gulnora Sattarovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18668897>

Annotatsiya: ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada Muhammad Rizo Ogahiyning "Bu oqshom mahvashim ruxsori oy birla taloshibdur" radifli g'azali atroflicha tadqiq etilgan. Tadqiqotda shoirning koinot hodisalari va inson go'zalligi o'rtasidagi badiiy muvozanatni yaratish mahorati baytma-bayt tahlil qilinadi. G'azalda qo'llanilgan mubolag'a, husni ta'lil, tashxis va talmeh kabi badiiy san'atlar shoirning o'ziga xos uslubi prizmasidan yoritib berilgan. Maqola mumtoz she'riyat muxlislari, adabiyotshunoslar va filologiya yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, Ogahiy lirikasidagi poetik obrazlar tizimini anglashga xizmat qiladi.

KALIT SO'ZLAR. Ogahiy, g'azal, mumtoz poetika, mahvash, ruxsor, koinot, tashbeh, mubolag'a, husni ta'lil, talmeh, lirik qahramon, ishq savdosi, aruz.

АНАЛИЗ КРАСОТЫ ВСЕЛЕННОЙ И ЧЕЛОВЕКА В ГАЗЕЛИ ОГАХИ «МАХВАШИМ РУХСОРИ»

Йокутхон Анварова

Ташкентский государственный университет востоковедения,
Направление: Филология и преподавание языков (узбекский язык),
студентка 2-го курса @anvarovayoqutxon523gmail.com
+998998645545

Муталова Гулнора Саттаровна

Научный руководитель: д.ф.н.

АННОТАЦИЯ. В данной статье подробно исследуется газель Мухаммада Ризы Агахи под радифом «Бу окшом махвашим рухсори оу бирла талошибдур» («В этот вечер лик моей луноликой состязался с луной»). В исследовании анализируется мастерство поэта в создании художественного баланса между явлениями мироздания и человеческой красотой. На примере авторского стиля Агахи раскрываются такие литературные приемы, как мубалага (преувеличение), хусни та'лил (поэтическое обоснование), ташхис (олицетворение) и талмих (аллюзия). Статья способствует глубокому пониманию системы поэтических образов в лирике Агахи.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Агахи, газель, классическая поэтика, махваш (лунолика), рухсор (лик), вселенная, ташбих (сравнение), мубалага, хусни та'лил, талмих, лирический герой, арз.

ANALYSIS OF THE BEAUTY OF THE UNIVERSE AND MANKIND IN OGAPIY'S GHAZAL "MAHVASHIM RUXSORI"

ABSTRACT. This article provides a comprehensive analysis of Muhammad Riza Ogapiy's ghazal with the radif "Bu oqshom mahvashim ruxsori oy birla taloshibdur" ("This evening, the countenance of my moon-like beloved competed with the moon"). The study examines the poet's mastery in establishing an artistic balance between celestial phenomena and human beauty through a verse-by-verse analysis. Literary devices such as mubalagha (hyperbole), husni ta'lil (poetic etiology), tashkhis (personification), and talmeh (allusion) are explored through the prism of Ogapiy's unique stylistic approach. The article serves to enhance the understanding of the poetic imagery system in Ogapiy's lyrics.

KEYWORDS: Ogapiy, ghazal, classical poetics, mahvash (moon-like), ruxsor (countenance), universe, tashbih (metaphor), mubalagha, husni ta'lil, talmeh, lyrical hero, aruz.

Bu oqshom mahvashim ruxsori oy birla taloshibdur,
Emas anjum falak ahli ochib ko'zlar qaroshibdur.

Matla' baytida yorning yuzi ("ruxsori") osmondagi to'lin oy bilan go'zallikda bellashayotgani tasvirlanadi. Shoir mahbubasini "mahvash" (oy kabi) deb atab, uning nuri haqiqiy oydan ustun kelganiga ishora qiladi. Osmondagi yulduzlar ("anjum") shunchaki osmon jismlari emas, balki bu go'zallik bellashuvini tomosha qilayotgan "falak ahli"ning ko'zlaridir. Ular hayratdan ko'zlarini katta ochib, yerga — mahbubaning yuziga qarab qolishgan. Baytda tashxis (jonlantirish) san'ati orqali osmon jismlariga insoniy xususiyatlar yuklangan. Shoir osmonning yulduzli manzarasini ishqiy bir tomoshaga aylantiradi. "Taloshibdur" so'zi bu yerda raqobat va ustunlik ma'nosini anglatib kelgan. Osmondagi tartib mahbubaning birgina jamoli tufayli o'zgarib ketganidek tasavvur uyg'onadi. Har bir yulduz yor yuzidagi nurdan hayratga tushgan bir tomoshabindir. Shoir kechaning go'zalligini lirik qahramonning ichki kechinmalari bilan birlashtiradi. "Bu oqshom" iborasi voqeaning ayni damda sodir bo'layotganini va his-tuyg'ularning jo'shqinligini bildiradi. Oyni yor yuziga raqib qilib qo'yish orqali Ogapiy an'anaviy tashbehni yangi pog'onaga ko'targan. Yulduzlarning "qaroshib" turishi — sadoqat va hayratning badiiy ifodasidir. Yakuniy xulosa shuki, yorning jamoli butun koinotni o'ziga rom etishga qodir.

Bir uchqundur quyosh ul mahliqo ruxsori o'tidin,
Shafaq ermas, falak domonig'a ul o't tutoshibdur.

Shoir ushbu baytda mubolag'a san'atining yuksak namunasini ko'rsatadi. Uning fikricha, butun borliqni yorituvchi quyosh aslida yor yuzidagi ("ruxsori o'tidin") birgina kichik uchqundur. Kechki payt osmon chetida ko'rinadigan qizil shafaq ham shunchaki tabiiy hodisa emas. Shoir uni yorning jamolidagi olov osmon etagiga ("falak domonig'a") o't ketkazishi deb ta'riflaydi. Bu yerda husni ta'lil san'ati qo'llangan bo'lib, shafaqning qizilligi mahbubaning olovli yuzi bilan izohlanadi. Quyoshning yor yuzi oldida birgina uchqun bo'lib qolishi ishqiy ehtirosning qudratini ko'rsatadi. Shoir osmonni ulkan bir yong'in maydoni sifatida tasvirlab, o'quvchi ko'z o'ngida yorqin manzara chizadi. "Mahliqo" so'zi yorning oy yuzli ekanini yana bir bor tasdiqlaydi. "Tutoshibdur" fe'li bu olovning to'xtovsiz tarqalayotganini va butun falakni qoplaganini bildiradi. Har bir so'z yorning go'zalligi koinotni kuydirishga qodir ekaniga urg'u

beradi. Shoir tabiat hodisalarini o'z tuyg'ulari prizmasidan o'tkazib, ularga ishqiy ma'no yuklaydi. Bu tasvir orqali Ogahiy insonning ichki nurini tashqi olam nurlaridan baland qo'ygan. Koinotning barcha yorug'ligi birgina mahbubaning yuzidan manba olgan degan falsafiy g'oya ilgari suriladi. Baytning har bir bo'lagi o'quvchini hayrat va zavqqa to'ldiradi.

Dema tun zulmati xurshid ruxsori nixon etmish,
Ul oyning ishq savdosi oning boshidin oshibdur.

Kechasi quyoshning botishi va zulmat kelishini shoir mutlaqo boshqacha talqin qiladi. Siz tun quyoshning yuzini yashirdi ("nixon etmish") deb o'ylamang, deydi shoir. Aslida quyoshning o'zi yorning ("ul oyning") ishq savdosiga tushib, aqlini yo'qotgan. Zulmat — bu quyoshning ishq azobidan boshidan oshib ketgan g'ubori yoki ruhiy holatidir. Shoir quyoshni oshiq obrazida gavdalandirib, uning botishini ishqiy mag'lubiyat deb ataydi. "Ishqi savdosi" iborasi quyoshning ham lirik qahramon kabi telba bo'lganini anglatadi. Quyosh yor yuzi qarshisida o'z nurini yo'qotib, xijolatdan yashiringanidek tasavvur qilinadi. Baytda tazod (xurshid–tun, zulmat–nur) san'ati mohirona ishlatilgan. Shoir tabiatning har kungi aylanishini ishqiy dramatism bilan sug'oradi. "Boshidin oshibdur" iborasi dardning chidab bo'lmas darajaga yetganini bildiradi. Tun — bu quyoshning mahbubaga yetisha olmaganidan chekkan motami kabi tasvirlangan. Quyosh ham inson kabi his qiluvchi, sevuvchi va iztirob chekuvchi jismga aylantirilgan. Ogahiy bu baytda koinotdagi barcha harakatlarni ishqning natijasi deb biladi. Har bir gap yorning ustunligini va koinotning unga bo'lgan sadoqatini isbotlaydi. Quyoshning yashirinishi — buyuk go'zallik oldidagi ehtirom belgisidir.

Falak mehri bulutdin yuzga chekmish pardai mushkin,
Magar boqib quyoshim yuziga ko'zi qamoshibdur.

Falak quyoshi ("mehri") nima uchun bulutlar ortiga yashiringanini shoir o'ziga xos tarzda tushuntiradi. U bulutlarni quyoshning yuziga tutilgan "pardai mushkin" (qora xushbo'y parda) deb ataydi. Buning sababi esa, osmon quyoshi yerdagi mahbubaning ("quyoshim") yuziga qaragan va ko'zlari qamoshgan. Yor yuzining nuri shunchalik o'tkirki, hattoki haqiqiy quyosh ham unga tik qaray olmaydi. Ko'z qamoshishi — bu yor jamolining mislsiz ekaniga eng kuchli dalildir. Shoir bulutlarni shunchaki bug' emas, balki quyoshni himoya qiluvchi parda deb tasvirlaydi. Bu yerda yana husni ta'lil san'ati namoyon bo'lib, bulutli havoning sababi badiiy asoslangan. "Mushkin" so'zi bulutning qoraligi va ayni paytda yorning sochlari kabi jozibali ekaniga ishoradir. Falak mehri — osmonning ko'zi, u esa mahbubaning oshig'idir. Shoir tabiat elementlarini insoniy munosabatlar maydoniga olib kiradi. Quyoshning ko'zi qamoshishi — ma'naviy va jismoniy go'zallikning mutloq g'alabasidir. Bulut — bu hayratning moddiylashgan ko'rinishi sifatida talqin etiladi. Ogahiyning bu tasviri o'quvchida yor jamolining nurli obrazini shakllantiradi. Har bir misra ma'shuqaning koinotdagi eng yorqin nur ekanini tasdiqlaydi.

Yuzida chinmudur har sori tushkan sovuq ohimdin,
Bu sarsar birla, yo'q ersa g'azab daryosi toshibdur.

Ushbu baytda shoir yorning yuzidagi norozilik yoki ajinlarni ("chin") o'zining holati bilan bog'laydi. Oshiqning chekkan "sovuq ohi" yor yuziga yetib borib, unda burishish yoki g'ubor hosil qilgan bo'lishi mumkin. Shoir bu ohni "sarsar" (kuchli sovuq shamol) deb atab, uning ta'sir quvvatini ko'rsatadi. Yoki bu holat oshiqning ichidagi "g'azab daryosi" toshib, yor jamoliga ta'sir etganidan darakdir. Shoir o'z kechinmalarining tabiatga va hatto yorning husniga ta'sir etishidan hayratda. "Chin" so'zi ham kiyimdagi buklanishni, ham peshonadagi ajinni anglatishi mumkin. Oshiqning ohi shunchalik sovuqki, u yorning issiq jamoliga ham ta'sir o'tkazadi. Baytda tashbeh (oh — sarsar) va istiora (g'azab daryosi) san'atlari yorqin ko'rinadi. Shoir o'z dardi va g'azabini boshqarib bo'lmas tabiiy kuchlarga tenglashtiradi. Sarsar shamoli hamma narsani titratganidek, oshiqning ohi ham ishqiy muhitni o'zgartiradi. Daryoning toshishi — hissiyotlarning jo'shqinligi va nazoratdan chiqishidir. Bu baytda oshiq va ma'shuqa o'rtasidagi ruhiy aloqa jismoniy belgilar orqali ochilgan. Har bir so'z ishqning nafaqat nurli, balki bo'ronli va qahratonli tomonlarini ham aks ettiradi. Shoir o'z dardining miqyosini butun koinot hodisalari bilan o'lchaydi.

Sochi savdosida gar yetmasam la'lig'a tong ermas –
Ki, bu zulmat ichida necha Iskandar adoshibdur.

Yorning uzun va qora sochi "zulmat" mamlakati (obihayot qidiriladigan joy) sifatida tasvirlanadi. Lablari esa ("la'li") o'sha zulmat ichidagi obihayot — mangu hayot suvidir. Shoir yorning sochi savdosiga tushib, uning labiga yetisha olmasligini tabiiy hol deb biladi. Chunki tarixda buyuk hukmdor Iskandar Zulkarnayn ham zulmat ichida obihayotni topolmay adashgan. Bu yerda talmeh san'ati orqali Iskandar haqidagi afsona ishqiy mazmunga ko'chirilgan. Sochi — zulmat, labi — obi hayot, oshiq — esa yo'lchi Iskandardir. "Tong ermas" (ajab emas) iborasi oshiqning o'z mag'lubiyatiga ruhan tayyorligini bildiradi. Ma'lumki, Iskandar dunyoning yarmini egallagan bo'lsa-da, tiriklik suvini topolmagan. Shoir o'zini Iskandar bilan tenglashtirib, ishq yo'lidagi qiyinchilikni jahongirlikdan ustun qo'yadi. Zulfnung parishonligi va uzunligi oshiqning adashishiga asosiy sababdir. Baytda ishqiy va tarixiy obrazlar mahorat bilan birlashtirilgan. Labning "la'l" (qizil javohir) deb atalishi uning naqadar qimmatli ekanini ko'rsatadi. Har bir so'z sadoqat yo'lidagi xatarlarni va maqsudning yuksakligini ifodalaydi.

Yuziga surtubon g'oza, chekibdur qoshig'a vo'sma,
Bu zinatlar onga, vah, ne balo usru yaroshibdur.

Mahbuba o'ziga pardo berib, yuziga g'oza va qoshiga o'sma qo'ygan holati tasvirlanadi. Shoir bu pardo anjomlarini shunchayi bo'yoq emas, balki "balo" (ofat) darajasidagi joziba deb biladi. "Vah" xitobi oshiqning hayrat va dardi bir vaqtda jo'sh urganini bildiradi. Bu zinatlar yorning tabiatiga shunchalik mos tushganki, oshiqning aqlini o'g'iraydi. "Usru" so'zi o'ta, juda ham degan ma'noni anglatib, yarashililik darajasini mubolag'a qiladi. Pardo aslida bor go'zallikni bo'rttirish uchun xizmat qiladi, lekin yor uchun u halokatli kuchdir. Qoshga tortilgan o'sma — oshiqning qatli uchun tayyorlangan yoy kabi tasavvur qilinadi. G'ozaning qizilligi esa — ishq olovining tashqi belgisidir. Baytda realistik tasvir (g'oza, o'sma) va lirik hayrat birlashgan. Shoir ma'shuqaning har bir harakati va pardozini o'zi uchun yangi bir imtihon deb

biladi. Yaroshibdurdur soʻzi mahbubaning mukammalligini va nuqsonsizligini anglatadi. Har bir gap yorning jismoniy goʻzalligi oldidagi taslimiyatni ifodalaydi. Ogahiy pardoz elementlari orqali yorning ofat darajasidagi jozibasini mahorat bilan ochgan.

Koʻngul boʻl voqif ul payvasta qoshlar hayatidinkim,
Ikov bir-birga qatlingda egib boshi kengoshibdurdur.

Oshiq oʻz koʻngliga murojaat qilib, uni ehtiyot boʻlishga, ogoh boʻlishga ("voqif") chaqiradi. Yorning tutash ("payvasta") qoshlari shunchaki aʼzo emas, balki fitna uyushtiruvchi ikki qotildir. Ular bir-biriga egilib, oshiqni qatl etish ("qatlingda") rejasini tuzishayotgandek koʻrinadi. "Boshi kengoshibdurdur" iborasi qoshlarning oʻrtadagi birlashgan joyiga ishora qilib, oʻzaro maslahatlashish ramzidir. Bu yerda tashxis (jonlantirish) sanʼati orqali qoshlar makkor dushmanlarga oʻxshatilgan. Payvasta qosh — mumtoz sheʼriyatda jafokorlik va oʻtkir qurol (yoy) ramzidir. Shoir koʻngilni yorning bu goʻzal, lekin xatarli "makridan" ogohlantiradi. Egilgan qoshlar xuddiki pinhona gaplashayotgan ikki kishining bosh egishini eslatadi. Bu tasvirda ham hayrat, ham qoʻrquv, ham sadoqat mujassamdir. Qatl qilish qarori — ishqning soʻnggi nuqtasi boʻlib, oshiq bunga rozi, lekin ogohdir. Baytning har bir soʻzi yorning qiyofasidagi har bir chiziq maʼno yukiga egaligini koʻrsatadi. Ogahiy qosh tasvirida original va kutilmagan badiiy topilma yaratgan. Har bir gap koʻngilning ishq daryosidagi xavfli suzishini ifoda etadi.

Necha koʻb desa hazyon, Ogahiy, har kecha tong yoʻqkim,
Ul oy savdosi fikri birla oning aqli choshibdurdur.

Maqtaʼ baytida shoir oʻz taxallusi ("Ogahiy")ni keltirib, oʻzining holatiga tashqaridan nazar soladi. Uning aytayotgan gaplari baʼzan "hazyon" (telbalarcha soʻzlar) boʻlib koʻrinishi tabiiydir. Chunki lirik qahramonning aqli mahbubaning ("ul oy") ishq va savdosi bilan butunlay band boʻlib, hayratdan "choshibdurdur" (chalkashgan). Telbalarcha gapirish — ishqning eng yuqori martabasi boʻlgan jununning belgisidir. Har kecha tong otguncha bedor boʻlish va yor xayoli bilan yashash shoirning asosiy holati. "Tong yoʻqkim" — buni ajablanarli joyi yoʻq, degan maʼnoni anglatadi. Ogahiy oʻzining aqliy ojizligini yorning buyukligi bilan izohlaydi. Shoir ishq savdosida oʻzligidan kechganini va aqli endi unga xizmat qilmayotganini eʼtirof etadi. Bu baytda samimiylik va ishqiy sadoqat mujassam. Oʻziga Ogahiy (ogoh boʻlgan) deb taxallus qoʻyib, oʻzini aqli choshgan (notavon) deb atashi goʻzal bir ziddlikdir. Bu ziddlik ishq sirlaridan ogoh boʻlgan odam dunyoviy aqldan voz kechishini anglatadi. Har bir soʻz gʻazalning umumiy ruhiyatini yakunlab, ishqning mutloqligini tasdiqlaydi. Ogahiy oʻzining ruhiy holatini butun jahonga eʼlon qilib, yor jamolining gʻalabasini muhrlaydi.

Xulosa: Gʻazalda yor goʻzalligi koinotdan ustun qoʻyilgan. Ogahiy tabiat hodisalariga ishqiy mazmun yuklab, lirik qahramonning hayratini yuksak mahorat bilan ifodalagan. Asar inson va koinot uygʻunligining poetik choʻqqisidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ogahiy, Muhammad Rizo. Tanlangan asarlar. Toshkent: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019.
2. Boboyev, T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent: Oʻzbekiston, 2002.

3. Rustamov, A. Navoiy va Ogahiy lirikasi poetikasi. Toshkent: Fan, 1987.
4. G'aniyeva, S. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi, 1995.
5. Qurbonov, M. Ogahiy hayoti va ijodi. Urganch: Xorazm nashriyoti, 2005.